

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ

Ярослав ЯРІШ

ЛИЦАР
З КУЛЬЧИЦЬ

РОМАН

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2016

РОЗДІЛ І

Відень, 1683 рік

Двері відчинилися тихо — і він зайшов до кімнати. Марії не було. Юрій зняв із голови свій каптур і повішав його на гвіздку, прибитому до ґреґара. Сів за стіл і підпер голову руками. Навіть трохи зрадив, що зараз немає Марії: хотілося побути на самоті, переварити в собі усе, що сталося.

Сьогодні він ще раз ходив у ратушу, і йому знову дали відмову. Це вже втретє. У шляхтича почали опускатися руки: жар-птиця поволі віддалялася від нього, а він уже не міг за нею бігти, не міг підстрибнути так високо, аби впіймати.

Що ж сталося із бравим шляхтичем? Він був уже не той, що колись, ніби сили раптом полишили його. Невже у його сорок три старість почала підкрадатися? Ні, справа не в тому. Юрій Кульчицький-Шелестович іще чується при силі та при добрім здоров'ї. У всьому винна чужина-чужениця. Вона, ніби хитра мачуха, заохочує тебе до праці, до звершень, радіє із твоїх успіхів. Коли ж ти схибиш, не зможеш тягти свою лямку, вона тут же відвернеться від тебе. Це не мати, що захистить, пожаліє. Зла мачуха лише буде лаяти й сміятися, як сьогодні лаяли й сміялися в ратуші. Корч би їх залав: його навіть не допустили до бургомістра! Натякнули, що в себе вдома ти шляхтич, ти людина, а тут, у Відні, ти — ніхто. Через їхню чергову відмову журба чорною гадюкою закрутилася біля серця Юрія, навіть яскраві весняні барви враз зблякли.

Удома, в рідних Кульчицях, не був уже з тисячу літ. Тільки мама сниться. А ще недавно батько прийшов уві сні: немов розповідає йому, малому, історію про їхнього пра-пра-якогось там діда, що застрелив степовика на куполі церкви. Дивно...

За роки свого бурлакування Юрій Кульчицький об'їздив чи не всю величезну Османську імперію, а також пів-Європи. Ким він тільки не був: і купцем, і перекладачем, і кур'єром, і моряком, і солдатом, та ще бозна-ким. Багато натерпівся, різного надивився. Може, досить, може, час уже повертатися додому?

Юрій намагався пригадати собі рідну домівку, село, церкву, але з кожним роком на чужині йому вдавалося це дедалі важче й важче. Чужениця засмоктала його до себе.

Кульчицький крутнув головою, аби відігнати від себе важкі думи, однак вони все лізли й лізли, ніби тяжкі снігові хмари.

— Усе лишу, а до хати мушу навідатися. Візьму Марію-Уршулю і махну, — вголос пообіцяв сам собі.

Ніби почувши, що чоловік думає про неї, Марія зайшла у кімнату.

— Ти вже вдома, милий мій?

— Вдома, — сухо відповів Юрій.

Вірна дружина відразу зрозуміла, що його вкотре спіткала невдача у ратуші, тому не розпитувала більше нічого. Юрій був голодний: пішов з хати іще з самого ранку, а надворі була вже обідня пора. Доки він сидів отак за столом і думав свою тяжку думу, Марія зготувала йому стиранку — улюблену українську страву, яку у Кульчицях готували по святах: подала її з молоком та свіжоспеченим хлібом.

Юрій мовчки поїв, і йому трохи відлягло від серця. Запах парного молока раптом нагадав дитинство, рідну хату, маму.

— Маріє, а давай поїдемо до Кульчиць, — раптом сказав Юрій.

Рід їй також походив із Кульчиць, та зла доля і її закинула на чужину. Тут, у Відні, вони й знайшли одне одного.

— Ти ж знаєш, милий мій, я завше хотіла поїхати на Україну. Але чи час зараз? — Жінка приклала руку до свого живота, який поволі почав виглядати з-під фартушка.

— Твоя правда, нам треба думати про дитину, — погодився Юрій. — І та кав'ярня мені з голови не йде. Не можу заспокоїтися, доки не доможуся свого.

— А ти не поспішай, хороший мій. Вода камінь точить. Та й до бургомістра самому не достукатися: хтось мусить провести, замовити за тебе слово. От побачиш, у тебе все скоро вийде, матимеш свою кав'ярню.

Юрій підвівся, поцілував жінку в руку, тоді в солодкі уста, пригорнув до себе.

— Досить, досить тобі, Юрку, пестошів... Заходив пан Амбросій, шукав тебе, він може повернутися.

Настрій у Юрія відразу поліпшився — увесь світ уже не був таким чорним. Ось що значить мати справді вірну, люблячу жінку, яка розуміє тебе з півслова. Він ще раз обійняв дружину, поцілував.

Капітан Амбросій Франк був його давнім другом. Він навіть віддав окрему кімнату із кухнею у своєму домі для родини Кульчицьких, де вони й замешкали. Капітан був великим шанувальником кави, яку варив Кульчицький, і всіляко допомагав йому у відкритті першої у Відні кав'ярні. Саме із цим питанням Юрій носить останнім часом та оббиває пороги усіх можливих міських урядів. Там з нього тільки сміються: вони ще не зрозуміли, що то є за напій — кава!

Тактика у пана Амбросія була дуже простою: він запрошував до себе своїх друзів, знайомих, а тоді кликав пана Юрія, аби той почастував їх кавою. Отак помаленьку, але впевнено, кава здобувала у Відні своїх прихильників, бо серед друзів капітана були люди впливові, які могли б закинути за пана Кульчицького слівце у ратуші.

Юрій здогадався, що зараз йому доведеться у капітана готувати каву для ще одного його товариша, тому заходився збирати своє начиння.

— Попий хоч на дорогу! — гукнула йому Марія.

— Нема часу, — відповів він, а тоді затягся носом, вловлюючи тонкий аромат. Марія підійшла до нього зі своєю філіжанкою. Жінка ніколи не пила каву гірку та чорну. Вона додавала собі до неї вершки та цукор.

— Так набагато смачніше, — відповіла вона на його німе запитання.

Він був із нею згідний: смак справді набагато приємніший, однак суть кави була в іншому — вона повинна додавати бадьорості, сили, відганяти сон.

— Справжні козаки п'ють тільки чорну каву, — підморгнув Юрій дружині і вийшов з кімнати.

Капітан мешкав у тому самому будинку, тільки вхід був з іншого боку. Жили вони у Леопольдштадті — передмісті Відня, заселеного переважно євреями та вихідцями з Балкан. Мешкало тут і чимало австріяків, як-от пан Амбросій. Ця діляниця була поза мурами міста, і від Відня її відділяв Донаоканал — один із рукавів Дунаю. Так і виходило, що Леопольдштадт лежить ніби на острові, поміж самим Дунаєм та його рукавом.

У світлиці Юрія зустріли схвальними вигуками.

— А от і наш кавовий майстер, — сказав гер Франк. — А ми вже зачекалися.

— Гер капітан так багато розказував про пана, що нам аж цікаво скуштувати того славного напою, — докинув один з гостей.

Усього в світлиці було четверо чоловіків без самого Юрія. Це був капітан, двоє його гостей, яких Юрій ще не знав, та давній товариш — Юрко Михайлович — серб.

— З радістю приготую для вас каву, аби ви могли збадьоритися й відчутти цей неповторний смак, вдихнути аромат, — відповів Юрій і пішов до кухні.

— Дозволь, гер Кульчицький, піти з тобою та подивитися, як ти чаклуєш над тим напоєм, — зголосився один з гостей.

— Прошу, — погодився Юрій.

У грубі вже горіли дрова, тож Кульчицький просто порозсовував їх по кутах гачком — кава має варитися на малому вогні. Далі він поставив на блят залізний таз із піском усередині, чекав, доки пісок нагріється. За цей час помив руки, засипав дрібно розмелені кавові зерна у турку (він так називав посудину, в якій варив каву), залив холодною кип'яченою водою. Тут було рівно на дві філіжанки — для гостей пана капітана.

Пан Юрій пересовував турку з місця на місце по піску, доки кава поволі не зварилася. Гості із зачудуванням дивилися на всі ті чаклування. Тільки кава підходила до кипіння, почала підійматися своєю піною, як Юрій хвально підхопив її і розлив у дві філіжанки. Божественний

аромат тут же розлігся кімнатою, почав лоскотати ніздрі присутнім.

— О, God, який запах. Готуйте, пане Юрію, і мені чимшвидше філіжаночку, бо не витримаю — помру, — почав благодіяти гер капітан.

Гості сіли просто тут, на кухні, за стіл. Вони із пересторогою спочатку вдихали аромат, вдивлялися, спробували пригубити, однак напій був дуже гарячий.

— Не бійтеся, мої друзі, — закликав Франк. — Сміливіше. Скуштуйте — і ви зараз же відчуєте, як по тілу вашому розіллється приємний потік, так ніби скуштували божественного нектару.

Гості зробили по кілька ковтків, увесь цей час Амбросій дивився на них, чекаючи їхнього «вердикту». Пан Юрій тим часом обернувся до кухоньки, готуючи нові порції.

— Дас іст гуд! — почав махати головою один з гостей, вони з капітаном посміхнулися один одному. Тоді увагу перевели на другого.

— А мені не дуже. Аромат — хороший, а от смак — ні до чого, гіркий дуже, — мовив другий гість.

— Смак можна пом'якшити, додавши цукру й молока. Моя дружина завжди так снідає, зробивши собі горня кави з цукром та молоком та взявши печиво чи рогалики, — сказав від плити Юрій. — Попивши зранку кави, будеш бадьорим цілий день. А ще таким гарячим напоєм можна зігрітися холодними осінніми чи зимовими вечорами.

Гість ще раз надпив, скривився:

— Як на мене, то є два види напоїв: одні — щоби втамувати спрагу, інші — щоби поліпшити собі настрій. Як на мене — то краще пиво чи вино.

Амбросій тут же заперечив:

— А ти, друже, не порівнюй. Це різні речі.

Він ще довго переконував свого товариша, вони говорили й пили каву. Нарешті, гість, якому напій спочатку не сподобався, мовив:

— Справді, відчуваю, що кава мене збадьорила. А ще присмак у роті залишається дуже добрий. Я радитиму своїм друзям, аби приходили до пана Юрія на каву.